

KOHÓ - ÉS GÉPIPARI
SZAKKÖNYVTÁRAINK HELYZETE.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium műszaki dokumentációs csoportja ez év augusztusában és szeptemberében az Országos Műszaki Könyvtár bevonásával megvizsgálta a KGM-hez tartozó vállalatok és intézetek műszaki könyvtárainak helyzetét. A felülvizsgálat c s a k n e m 2 0 0 k ö n y v t á r r a terjedt ki, és alapja a könyvtárak által készített félévi beszámoló jelentés volt. A könyvtárosok, illetve a könyvtárak kezelői az illetékes iparigazgatóság vagy tröszt műszaki dokumentációs felelőse előtt szóban is beszámoltak a könyvtár munkájáról, eredményeiről és nehézségeiről. A megbeszélésekről jegyzőkönyv készült, amely a vizsgálat megállapításain kívül javaslatokat tartalmazott a könyvtár munkájának megjavítására. Ezt a jegyzőkönyvet megküldték az illetékes üzem főmérnökének, vagy műszaki fejlesztési osztályvezetőjének. A beszámoló jelentések, a beszélgetések és a helyszíni látogatások alapján igen érdekes képet kaptunk kohó- és gépipari szakkönyvtáraink munkájáról.

Előljáróban leszögezhetjük, hogy a KGM-hez tartozó vállalatok szakkönyvtárai az elmúlt évben jelentős fejlődésen mentek keresztül. Azt mondhatjuk, hogy valamennyi ipari tárca közül l e g j o b b a n a KGM hajtotta végre a Minisztertanács 2042/13/1952. sz. határozatát a könyvtárügy fejlesztéséről. Maga a felülvizsgálat ténye és nagy munkája is arról tanuskodik, hogy a KGM műszaki dokumentációs csoportja./amely egyúttal a tárca központi könyvtára is/ szíven viseli a szakkönyvtárak ügyét, és aktívan foglalkozik problémáikkal.

A felülvizsgálat kiterjedt a szakkönyvtárak könyvbeszerezésére, könyvtári munkamódszereire, olvasó-létszámára, kölcsönzési számainra, a könyvtár által végzett propaganda és műszaki információs munkára és a könyvtár nehézségeire.

Általános megállapítások.

Megállapítottuk, hogy a KGM vállalatai és intézetei közül alig egy-kettő akadt, amely ezideig nem hajtotta végre a Kohó- és Gépipari Miniszter 4006/1954. számú utasítását vállalati szakkönyvtárak szervezésére. Míg 1954 elején csak néhány, el-

sősorban nagyüzemben találtunk jólműködő szakkönyvtárat, addig ma már csaknem minden nagyüzem és számos középüzemnek is fejlett szakkönyvtára van. A vállalatok vezetői egyre inkább felismerik a szakkönyvtár munkájának jelentőségét és megfelelő támogatásban részesítik a könyvtárat. Így a Klement Gottwald Gyár hosszú ideig elhanyagolt szakkönyvtárát a vállalatvezetés támogatásával újjászervezték, és maga a főtechnológus, Karsai Tibor elvtárs jár elől jó példával a könyvtár munkájának társadalmi megsegítése terén. Igen sok vállalat új helyiséget adott a szakkönyvtárnak /így például a Wilhelm Pieck Vagongyár, az Ikarusz, a Lámpagyár, a DIMÁVAG, a Klement Gottwald Gyár, stb./. Több a függetlenített könyvtáros is, és a szakkönyvtárak anyagi ellátottsága a könyvbeszerzés terén általában kielégítő. Létszámnehézség és helyiséghiány persze még akad, de a Lőrinci Hengerműhöz hasonló rossz példa ma már igen ritka. Jellemzésül idézzünk néhány sort a felvett jegyzőkönyvből: "Joggal kifogásolható, és a dolgozók is joggal vetik fel, hogy a jelentős értékeket képviselő könyvtár nem felel meg feladatainak. A vállalat vezetősége nem látja a műszaki könyvtár feladatait, nem támogatja azok elvégzésében a könyvtárost és nem gondoskodik a szükséges előfeltételek megteremtéséről".

/Lőrinci Hengermű/

Általában nagyot javult a könyvtárak feldolgozó munkájának színvonala is. Ma már alig találunk könyvtárat, amelynek ne lenne - ha nem is minden esetben teljesen szabványos - leltárnaplója és legalábbis betűrendes katalógusa. Annál megdöbbentőbb, hogy még mindig akadnak egyes üzemek, ahol a társadalmi tulajdon védelmével nem törődnek. Így például a Budapesti Szerszámgépgyárban nem leltározták a műszaki könyveket, annak ellenére, hogy erre 1954 nyarán a KGM-től felszólítást kaptak. A fordítások kötelező bejelentéséről szóló 69/1951. M.T. számú rendeletet például a Homokelőkészítő Vállalat, a Villamosipari Vizsgáló Állomás, a Budapesti Szerszámgépgyár nem tartja be, s így esetleg kettős fordítások készítésével kárt okoz a népgazdaságnak. Azt is megállapíthattuk, hogy a műszaki könyvtárosok oktatása /az OMK négyhónapos szakkönyvtáros tanfolyama/ és a könyvtárak közötti verseny igen ösztönzőleg hatott a könyvtárak munkájára. A felülvizsgálat során bebizonyosodott, hogy általában azok a könyvtárak a jobbak, amelyek a versenyben részt vesznek és könyvtárosuk letette a szakkönyvtárosi képesítő vizsgát. Itt is látunk azonban egy-két hibát. A tanfolyamot végzett könyvtárosok sok esetben nem valósítják meg a tanultakat, hanem tovább végzik munkájukat a régi, elavult módszerek szerint.

Egy példa: Miért nem leltároznak szabályszerűen a könyvtárakban? Hisz ez oly egyszerű, formai munka és mégsem végzik el sokan azt, hogy a leltárkönyvet hitelesítsék, hogy a szám-

lákra a kezdő és végső leltári számot ráírják, hogy a leltárkönyv árróvatait kitöltsék és az összegeket a lap alján összeadják, hogy így naprakész, pontos nyilvántartást vezessenek a társadalmi tulajdonról.

A könyvtári propaganda munka terén is javulásról számolhatunk be. Számos új, jó propagandamódszert valósítottak meg könyvtárosaink, amelynek eredményeképpen nőtt az olvasók száma. Több könyvtár, így az Ikarusz, a MÁVAG, a Csepel Autó, a Wilhelm Pieck Vagongyár eredményesen segíti az ujitókat szakirodalommal. Azt kell mondanunk azonban, hogy még mindig e téren a legkedvezőtlenebb a helyzet, amint ezt a következőkből is láthatjuk.

A műszaki irodalom olvasottsága.

Összesítettük 161 üzemi szakkönyvtár legjellemzőbb adatait.

1. táblázat⁺

Könyvtárak száma	Könyvállomány	Olvasók száma	Kölcsönzött kötetek száma	Egy olvasóra hány kölcsönzés jut	Állomány kihasználása
161	237 704	17 574	75 968	4,1	31,9 %

Bontsuk fel ezt a táblázatot olyképpen, hogy emeljük ki a KGM öt nagyüzemének jól működő szakkönyvtárát: Csepel Autógyár, Ikarusz, MÁVAG, Wilhelm Pieck Vagongyár, Rákosi Mátyás Művek központi könyvtára. Emeljünk ki továbbá öt olyan középüzemet, amelynek szakkönyvtára viszonylagosan jól működik: Diósdai Csapágygyár, Forgácsoló Szerszámok Gyára, Kábel és Sodronykötélgyár, Transzvil, Villamosgép és Kábelgyár. Ezek adatait írjuk külön-külön sorba és vonjuk le az 1. táblázat adataiból. Így a következő képet kapjuk:

2. táblázat

Könyvtárak száma	Könyvállomány	Olvasók száma	Kiadott kötetek száma	Egy olvasóra hány kölcsönzés jut	Állomány kihasználása
5 nagyüzem	63 744	5 815	41 100	7,4	64,3 %
5 középüzem	6 016	840	3 276	4,0	53,2 %
151 egyéb "	167 944	10 919	31 592	2,9	18,8 %

+ /Megjegyezzük, hogy itt és a további táblázatokban az 1955. július 1-i állapotot, a kiadott köteteknél az 1955. I.félévben kiadott kötetek számát tüntettük fel./

Ezek a száraz számok igen sokatmondóak. Elsősorban azt láthatjuk, hogy a kiemelt nagyüzemeknek átlagban több mint 1150, a középüzemi szakkönyvtáraknak átlag 170 olvasója van, a többi üzemnek pedig átlag 70, annak ellenére, hogy az utóbbi kategóriába még számos nagyüzemi könyvtár is beletartozik. Azt is láthatjuk továbbá, hogy míg a műszaki könyvek olvasottságának átlaga az első kategóriában /öt nagyüzem/ 64,3 %, a második kategóriában /öt középüzem/ 53,2 %, addig a többi üzemnél csak 18,8 %. Ellenvetésül felhozhatná valaki, hogy ez természetes, mert a legnagyobb üzemeket emeltük ki. Ez az ellenvetés azonban nem helytálló, mert a ki nem emelt üzemek között olyan nagyüzemek szakkönyvtárai is szerepelnek, mint például a Gheorghiu Dej Hajógyár /amelynek hosszú időn keresztül bezárt műszaki könyvtárát az OMK, a KGM és nem utolsósorban az üzem dolgozóinak követelésére csak a napokban nyitották meg újra/, az Ózdi Kohászati Üzemek, a diósgyőri Lenin Kohászati Üzemek, az Egyesült Izzó stb. műszaki könyvtára. Tegyük hozzá még azt, hogy a 18,8 %-os átlagban szerepelnek ennél az értéknél lényegesen jobb eredményt elérő könyvtárak, így például a Telefongyár, a Beloiannis, a Salgótarjáni Acél és több más gyár könyvtára is. Ha ezek adatait is levonjuk, akkor azt a megdöbbentő eredményt kapjuk, hogy több mint 100 üzem műszaki könyvtárában a szakirodalom kihasználása a 10 %-ot sem éri el.

Az állomány kihasználásának százaléka bizonyos mértékig függvénye az állomány nagyságának oly értelemben, hogy minél nagyobb az állomány, annál nehezebb a kihasználás százalékat emelni, mert több az incurrens anyag valószínűsége. Azt várhatnánk tehát, hogy a kihasználási százalék kiskönyvtárainkban a legnagyobb. A számok azonban ennek pontosan az ellenkezőjét bizonyítják, így tehát a műszaki irodalom olvasásának ilyen kis mértéke kiskönyvtárainknál még súlyosabb hibának számít. Anélkül, hogy összehasonlítási alapot akarnánk megadni, közöljük, hogy az O r s z á g o s M ű s z a k i K ö n y v t á r b a n a fenti időszak alatt az állomány kihasználása 100 % volt / 132.419 kötet olvasott vagy kölcsönzött könyv: 132.000 kötet állomány/.

Nézzük meg az olvasottság kérdését egy másik oldalról is. Jellemző adat valamely könyvtár munkájára nézve az is, hogy egy olvasó hány kötet könyvet kölcsönöz ki, illetve olvas el egy bizonyos időszak alatt. Azt láttuk, hogy ez a szám félév alatt a 161 KGM üzemnél átlagban 4,1, a kiemelt öt nagyüzemnél 7,4, az öt középüzemnél 4,0, a fennmaradó 151 üzemnél pedig 2,9 volt. Ha az átlagnál jobb könyvtárakat ebben az esetben is kiemeljük, akkor itt arra az eredményre jutunk, hogy kereken 100 olyan könyvtár van, ahol ez a szám 1,0-1,5. Ez az utóbbi szám viszont azt is jelentheti, hogy ezekben az üzemekben tu-

lajdonképpen nem folyik könyvtári munka, csupán a megvásárolt könyveket adják ki, szinte "örökre" egy-egy "olvasónak". Ezt a megállapításunkat több egyéb tény is bizonyítani látszik. Sok olyan üzemet láttunk, ahol a könyvtáros a könyvet kiadja az olvasónak, azután többé nem törődik vele, nem kéri vissza, ezzel szemben éveken keresztül "kölcsonzéseként" jelenti ezt az egyszeri aktust. Közrejátszik ebben a jelenségben sok könyvtár katasztrofális helyhiánya, amely arra készteti a könyvtárost, hogy "örüljön" annak, ha nem hozzák vissza a könyvet. A statisztikai adatok közelebbi felülvizsgálásánál kitűnt, hogy egyes könyvtárak olvasóként jelentenek még ma is olyan dolgozókat, akik valamikor 1954-ben elvittek egy könyvet. Mindezekből csak az tűnik ki, hogy az összesített statisztikai adatok még kissé "kozmetikázottak" is, a tényleges olvasottság még ennél is kevesebb.

Vizsgáljuk meg végül az olvasottság kérdését egy harmadik oldalról, a ráfordítások oldaláról is. 1955-ben könyvbeszerzésre a 161 KGM üzem több mint 2 millió forintot, köztük a kiemelt tíz üzem kereken 500 000 forintot fordít. Ha az olvasók számával és a kölcsönzött kötetek számával elosztjuk a ráfordítások összegét, akkor a következő képet kapjuk:

3. táblázat

Ráfordítás összege	Egy olvasóra jut Ft.	Egy kölcsönzött kötetre jut Ft.
10 üzem = 500 000 Ft.	75.- Ft.	11.- Ft /félév/
151 üzem = 1 500 000 Ft.	140.- Ft.	48.- Ft /félév/

Nem egészen jó hasonlattal élve azt mondhatjuk, hogy egy kölcsönzés "önköltsége" a 10 üzemnél 11.- Ft, azaz feltételezve a II. félévben ugyanilyen volumenű kölcsönzést 5,50 Ft, míg a 151 üzemnél 48.-, illetve 24.- Ft. Adataink a fent említett adatszolgáltatási hibák miatt nem egészen pontosak, de nagyságrendileg hü képét adják a jelenleg fennálló helyzetnek.

- x -

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége és a Minisztertanács viszonylagos műszaki elmaradottságunk egyik fő okaként a műszaki információ szervezetlenségét és műszaki propagandánk elégtelenségét jelölte meg. A fenti fejtegetések igen ékeesszóló bizonyítékai ennek a megállapításnak, de egyidejűleg utat is mutatnak a hibák kiküszöbölésére. A fenti megállapításokból ugyanis kitűnik, hogy a példaképpen kiemelt szakkönyvtárak munkájának további javításán túlmenően e l s ő - r e n d ű t e n n i v a l ó i n k a KGM-könyvtárak többsé-

gét kitevő több mint 100 könyvtár munkájának megjavítása területén mutatkoznak. Nem kívánjuk olvasóinkat olyan adatok egybevetésével fárasztani, mint a 161 üzemben dolgozók számának és az olvasók számának aránya. Ha ezt az osztást is elvégezzük, akkor még jobban láthatjuk azt, hogy milyen hatalmas lehetőségek állnak könyvtáraink előtt, elsősorban az e téren elmaradt üzemekben, az olvastatás fokozása, a műszaki propaganda terén. Minden szakkönyvtáros elvégezheti ezt a számvetést: "Vajon hányan dolgoznak az én gyáramban és hány olvasóm van, hány könyvet kölcsönözök?" Világosan kell látnia minden könyvtárosnak vagy könyvtári munkával megbízott dolgozónak, hogy e területen hatalmas erőfeszítésekre van szükség; az olvasók és az olvasott kötetek számát a mainak sokszorosára kell emelni.

Meg kell mondanunk azonban azt is, hogy e területen a központi szervezeteknek, így az OMK-nak is vannak feladatai. Elsősorban azt a tanulságot szűrtük le a felülvizsgálatból, hogy el kell készíteni a nem függetlenített szakkönyvtárosok részére egy könyvtártechnikai minimum utasítást, amelynek megtartása minden könyvtár részére kötelező. Utmutatót kell kiadnunk a propaganda elősegítésére. Ki kell dolgozzuk a statisztikai adatszolgáltatás olyan mutatószámait, amelyek egyértelműek és kizárják a "kozmetikázást".

A vállalatok vezetőinek kötelessége, hogy mindent megtegyenek a társadalmi tulajdon védelmére, a meglévő törvények és rendeletek megtartása érdekében. Biztosítsanak megfelelő munkafeltételeket /helyiséget stb./ a szakkönyvtáraknak. A vállalati párt- és szakszervezeti szervezetek törődjenek az eddiginél többet a szakkönyvtár ügyével.

Végezetül javasoljuk a többi tárcának, hogy a KGM példája alapján nézze meg saját vállalatai szakkönyvtárügyét. Igen tanulságos volna, ha a többi tárca szakkönyvtárainak helyzetét ugyanígy felmérnék és összehasonlitanák az egyes tárcák szakkönyvtárainak működését. Ez jelentős lépés lenne az egységes műszaki könyvtári hálózat kiépítése területén, és fokozná műszaki információs munkánk hatásosságát.

Jánszky Lajos